

אותם הנתונים תחת הבנין

וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעַתָּה לָעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: ¹ וַיֹּאמֶר אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרַע לָעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ: (שמות פרק ה פסוקים כב-כג, סוף הפרשה).²

אבן עזרא שמות ה כב – למה יתרעם משה

הנה שאלה: אחר שהשם הודיע למשה ואמר לו: "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך" (שמות ג יט) עד שיעשה כל האותות אשר צוהו, אם כן למה יתרעם משה לומר: "למה זה שלחתני", "והצל לא הצלת"? התשובה: חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל מעליהם עולם, והנה הוא הכביד העבודה עליהם.³ וטעם "למה הרעותה" - הפך מה שאמרת "ראה ראיתי את עני עמי" (שמות ג ז) "וארד להצילו מיד מצרים" (שם, ח), ולמה זה שלחתני להרע לישראל והנה לא מצאתי תשובה להשיב לשוטרים?⁴

שמות רבה פרשה ג סימן ט – הודיעו למשה מראש

"ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך" - ראה הקב"ה מה עתיד פרעה הרשע לעשות ולהכביד העבודה על העם מעת שילך בשליחותו. וכדי שלא יטעה בדבר, הודיעו הקב"ה כך וכך עתיד פרעה לעשות בזמן שתלך בשליחותי, כדי שלא ישיח (יטיח) דברים כלפי מעלה. ואעפ"כ הטיח דברים כלפי מעלה ועליו נאמר: "כי העושק יהולל חכם" (קהלת ז ז).⁵

שמות רבה פרשה ו סימן ד – האבות לא הרהרו

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" - אמר לו הקב"ה למשה: חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרבה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך. ולא הרהרו אחר מדותי. אמרתי לאברהם: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" -

¹ שימו לב לשימוש בכינוי א-דוני כשם ה' (לא יהו"ה שאנו קוראים בשם אדנות). כינוי זה מצוי אצל אברהם (בתפילתו על סדום, בראשית פרק יח) ולא עוד בספר בראשית. וכאן בדברי הקובלנה של משה אל הקב"ה וגם במקצת דבריו בפרשת העגל (שמות לד ט), בחטא המרגלים (במדבר יז) ופעמיים בספר דברים (ג כד, ט כו). וחוזר כינוי זה גם ביהושע, שופטים ובעיקר בתפילת דוד בשמואל ב פרק זה. ומן הסתם כבר חקרו טובים ובקאים בעניין זה.

² ככה, כל כך מהר "נשבר" משה? מיד אחרי הפגישה הראשונה עם פרעה? מה חשב, שהוצאת עם ממצרים תהיה "בו ביום"? שהקב"ה יעשה נס או שניים והכל ייפתר במטה של קסם? במטה שנהפך לנחש? הרי עצם היסוסו לקבל על עצמו את השליחות והספקנות באמונתם של בני ישראל בו, מעידים שהוא הבין שהמשימה איננה קלה! זאת ועוד, הקב"ה אמר לו מראש שהשליחות לא תהיה קלה: "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה: ושלחתני את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבך ואחרי כן ישלח אתכם" (שמות ג יט-כ). זאת ועוד, אפשר לומר שעל מנת כן קבל משה על עצמו את השליחות. אלה היו התנאים. ראו שמות רבה ז ג: "אמר להם הקב"ה: בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם. על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם, שיהיו מסקלים אתכם באבנים". (ראו דברינו [בני סרבנים הם](#) בפרשה זו). ומה עם פרעה? הוא צריך מיד, בקריאה הראשונה לשלח את בני ישראל? הוא לא יכול קצת להתרגז ולקלל או לפחות להכביד את עולו? האם אין כאן מעין חזרה של משה לסירובו הבסיסי לצאת לשליחות, חרטה על שקיבל לבסוף את השליחות על עצמו? ראו שמות רבה ה כ שאחרי הדחייה הראשונה של משה ע"י פרעה הוא נסוג וחוזר למדין לשישה חודשים!

³ ראו פירוש רמב"ן שעונה לשאלה של אבן עזרא כך: "ולפי דעתי שחשב משה רבינו כי יאמר ה' שלא ישמע אליהם פרעה להוציאם מיד במצותו, ולא באות ומופת, עד שיעשה בו נפלאות הרבות, אבל חשב כי יביאם עליו תכופות זו אחר זו בימים מעטים. וכשאמר לא ידעתי את ה', יצוה לעשות מיד לפניו אות התנין, והוא לא ישמע, ויכה אותו בו ביום בדם ואח"כ בכל המכות. וכשראה שעמדו שלשה ימים והוא (פרעה) יריע להם בכל יום, וה' לא כהה בו, ולא נתגלה למשה להודיעו מה יעשה, אז חשב משה כי ארוכה היא". ארוכה הדרך לחירות, אומר רמב"ן, ומשה חשב שגם אם הגאולה לא תהיה מיידית, התהליך ייחל בהקדם וילווה באותות ומופתים ומכות לפרעה. ועכ"פ, שהמצב לא יהיה יותר גרוע ופרעה לא ימשיך להרע לעם. אבל אבן עזרא מסתפק בתוצאה ראשונה צנועה יותר: משה ציפה שייקל העול ולוא במקצת, ושיהיה לו פתחון פה אצל שוטרי ישראל.

⁴ תקופה לא קלה למנהיג חדש, אין מאה ימים של חסד, דעת הקהל הפנימית דורשת מענה מייד. ולא סתם "דעת קהל", אלא אופוזיציה קנטרנית בדמות דתן ואבירם, יריביו של משה לאורך כל הדרך. ראו רש"י קהלת פרק ז פסוק ז (בעקבות שמות רבה ו ב בפרשתנו): "דתן ואבירם קנתרו את משה לומר (שמות ה) ירא ה' עליכם וישפטו, וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר (שמות ה) והצל לא הצלת". בקיצור, משה המנהיג הצעיר לא עומד בלחץ הראשוני. המצב לא רק שלא משתפר באופן מידי, אלא אף מורע ולמשה אין מענה אלא לפנות חזרה למי ששלח אותו ולהפנות אליו את כל הטענות. ואין לנו אלא להביע אמפתיה למנהיג בתחילת דרכו (שלא רצה את השליחות) ולסלוח לו.

⁵ מדרש זה הוא אולי החריף מכולם ולא "עושה שום הנחות" למשה. הייתה כאן הטחת דברים כלפי מעלה, שגם אם הייתה לשם שמים, שלא כמו דור המבול ודור הפלגה, עדיין היא הטחת דברים. אך דא עקא, שממנה למדו גם חנה ואליהו ואחרים שאמרו דברים קשים כלפי שמיא (ראו ברכות לא ע"ב), ראו דברינו [הטחת דברים כלפי מעלה](#) בפרשת שלח לך שלא כולם לשלילה. מדרש זה שייך גם לקבוצה רחבה של מדרשים על הפסוק בקהלת ז ז: "כִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלֵל חָכֵם וַיֹּאבֵד אֶת לֵב מִתְּנָה". ראו דברינו [כִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלֵל חָכֵם](#) בשבת המועד סוכות.

בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא, עד שקנה בדמים מרובים, בד' מאות שקל כסף, ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליצחק: "גור בארץ הזאת ... כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלה" - בקש מים לשתות ולא מצא, שנאמר: "ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים", ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב: "הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה" - בקש מקום לנטוע אוהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מדותי. ולא שאלוני מה שמי כשם ששאלת אתה. ואתה, תחילת שליחותי שאלת: מה שמך, ולבסוף אמרת: "וימאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה".⁶

שמות רבה פרשה ה סימן כב (סוף הפרשה) – זעקתו של משה

בנוהג שבעולם, בשר ודם האומר לחברו: למה אתה עושה כן? הוא כועס עליו! ומשה אמר לפני הקב"ה: "למה הרעותה לעם הזה?" אלא כך אמר לפני הקב"ה: נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נדונו - מדת הדין הייתה. ומעשה דור הפלגה ושל סדומיים היאך נדונו - ומדת הדין הייתה. העם הזה, מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו? ואם בשביל שאמר אברהם אבינו: "במה אדע כי אירשנה" ואמרת לו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך",⁷ אם כן הרי עשו וישמעאל מבניו והן צריכין להשתעבד כמו הם. ואפילו כן, היה לו להשתעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב, לא לעם הזה שהוא בדורו!⁸ ואם תאמר מה איכפת לי? אם כן "למה זה שלחתיני".⁹

"וימאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלתי". אמר ר' פנחס הכהן בן חמא: אמר לפניו: שמך הגדול גיבור ונורא הוא וכל העולם כולו מתייראין ממנו, ופרעה הרשע שמע שמעך והזיד?¹⁰ מהו: "והצל לא הצלתי"? ר' ישמעאל אומר: והצל לא הצלתי ודאי.¹¹ ר' עקיבא אומר: יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה איכפת לך באותן הנתונים תחת הבנין?¹² באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה, וכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה בו מדת הדין.¹³ "ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה

⁶ גם אם לא נאמר דברים קשים כנגד משה, כפי המדרש הקודם, וגם אם נסלח לשגיאותיו בתחילת דרכו כמו אבן עזרא ורמב"ן לעיל, עדיין, אי אפשר שלא להשוות את משה של ספר שמות, עם אבות האומה של ספר בראשית. בדורות הקודמים, אומר מדרש ה' הם היו אנשים גדולים שלא הרהרו אחר מידותיו של הקב"ה! דרשה זה בנויה כמובן, על פשט הפסוקים והקריאה הרצופה של סוף פרשת שמות עם תחילת פרשת וארא הסמוכה. ובפרשה זו כבר הרחבנו לדון בהשוואה של משה עם האבות, בדברינו [בני משה לאבות שם](#).

⁷ בראשית פרק טו - ברית בין הבתרים. עפ"י מסורת רחבה של פירושים ומדרשים, אברהם חטא בחוסר אמנה, כאשר בקש אות לקיים ההבטחה ואמר: "במה אדע כי אירשנה", אחרי שקבל מהקב"ה את הבטחת הארץ והזרע. ויש שלא מסכימים עם דעה זו. וכבר הארכנו בנושא זה בדברינו [במה אדע כי אירשנה](#) בפרשת לך לך. משה (של המדרש) כאילו אומר: אינני נכנס כעת בכל הענין של ברית בין הבתרים ובמעשה אבות (ובכל המדרשים והפירושים). מה שהיה בספר בראשית, היה. אנחנו כעת בספר שמות, בדור שלי.

⁸ הפרט אינו מחויב לחשבונות של מהלכים היסטוריים גלובליים, כגון ברית בין הבתרים, בודאי לא על חשבון סבל היחיד. בכך אולי כבר קדם יעקב למשה וכבר בספר בראשית אנו רואים "התנגדות" לגורל ברית בין הבתרים וגזירת שעבוד מצרים. ראו מדרש תנחומא (בובר) בפרשת וישב סימן יח על הפסוק "ויסוף הורד מצרימה". אומר שם המדרש: "לפיכך היה יעקב מתיירא לירד למצרים, לפי שנגזר על אברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך. וישב לו בארץ כנען". אבל בפועל יעקב יורד למצרים על אף חששותיו ומשה הוא שצריך להוציא את העם משם. עצמותיו של יעקב נחות בשלום במערת המכפלה בארץ ישראל ואילו עצמותיהם של בני ישראל הוא יעקב, נושאות במשא השעבוד שאין לו קץ. המילים "דורו של יעקב" מקבלות כאן משמעות מיוחדת. הם שירדו למצרים!

⁹ כאן ההבדל הגדול בין משה ואברהם, בין ספר בראשית לספר שמות. בין זעקת אברהם על סדום ובין זעקת משה על שעבוד מצרים. אברהם עומד וקובל על תכנית ה' להשמיד את אנשי סדום מנקודת מבט של "אב המון גוים", משה מדבר על סבל נוכחי של "דור" מנקודת מבט של כמנהיג של עם שנשלח למשימה ברורה ויש עליו אחריות ישירה. ולא עוד, אלא שהוא רואה בשליחותו רק מערה ומחריפה את המצב. ראו מדרש שכל טוב (בובר) שמות פרק ה: "ויאמר אדני למה הרעות לעם הזה. שבשביל משלחתך הכבדו עבדותם: אל העם הזה. למה זה שלחתיני".

¹⁰ ובשמות רבה שנאן הנוסח הוא: "שמך חיים הוא לכל באי עולם ושמך הרע לעם הזה!" לא שם הכוח כלפי פרעה אלא שם החיות כלפי ישראל. נראה שכאן מוצנע מוטיב מרכזי אחר, המוטיב של חילול השם שמשם משתמש בו, כידוע, הרבה בהמשך דרכו כמנהיג, בפרט בחטא העגל. ראו בדברינו [חילול השם במקרא](#) בפרשת אמור.

¹¹ היינו דברים כפשוטם. משה קורא תיגר וקובל כנגד הקב"ה. הוא ר' ישמעאל שבכל התורה נוקט בכלל "[דברה תורה כלשון בני אדם](#)" (דברינו בפרשת נשא). אבל ר' עקיבא להלן מנסה לרכך.

¹² ובמדרשים אחרים הנוסח הוא: בתוך הבנין או בתוך הדימוס (לשון תנחומא). ראו מדרש זוטא - קהלת (בובר) פרשה ז: "מלמד שהיו המצרים נותנים אותם בתוך הבנין ובונים עליהם". ראו גם סנהדרין ק"א ע"א: "תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין". המוטיב השני בדברי משה, עפ"י המדרש, הוא הסבל האנושי. משה דורש הצלה עוד לפני הגאולה. הגאולה וודאי שתבוא כפי שהבטחת, אבל מה עם הסבל שבדרך? "חביבים עליך יסורים? - לא הם ולא שכרם" (ברכות ה' ע"ב, שהש"ר ב' לה').

¹³ המוטיב השלישי ואולי המרכזי שאנו מזהים במדרש כפול זה, הוא הזדהות המנהיג עם דורו עד כדי עימות, כביכול, עם הקב"ה. מתחילה מסרב משה לשליחות, אך משקבל אותה על עצמו הוא הולך איתה עד הסוף. "למה זה שלחתיני" במובן הבא: מרגע

לפרעה" - במלחמות פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמות של שלשים ואחד מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך. מכאן אתה למד שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ.¹⁴

שמות רבה פרשה כז סימן ט – אני ואתה עומדים בזירה

"וישמע יתרו" - זהו שכתוב "בני אם ערבת לרעך, תקעת לזר כפך... נלכדת באמרי פך..." (משלי ו א-ג) - אמר רבי נחמיה: נאמרה על החברים. כל הימים שאדם חבר,¹⁵ לא איכפת לו בצבור ואינו נענש עליו. נתמנה אדם בראש ונטל טלית,¹⁶ לא יאמר: לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בצבור. אלא כל טורח הצבור עליו. אם ראה אדם מעביר בָּגָא על חברו,¹⁷ או עובר עבירה ולא ממחה בידו, הוא נענש עליו. ורוח הקדש צווחת: "בני אם ערבת לרעך" - אתה ערב עליו. "תקעת לזר כפך" - אמר לו הקב"ה: אתה הכנסת עצמך לזירה, ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או ניצוח או נוצח. אמר לו הקב"ה: אני ואתה עומדים בזירה או ניצחת או ניצחת.¹⁸

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק ו – כל הכנס הזה למה?

ר' עקיבא אומר: אמר הקב"ה למשה: בשבועה, בגזירה, באמירה נשבעתי שלא תכנס לארץ ישראל. וכן הוא אומר: "לכן לא תביאו את הקהל הזה" ואין לכן אלא שבועה... וכל הכנס זה למה? בשביל שאמר "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה".¹⁹ אמר ר' אליעזר המודעי: חלילה לאותו צדיק שיאמר כלשון הזה, אלא כך אמר לפניו: ריבון העולמים, לא מי שגואל הוא, מציל הוא?²⁰ ריבון העולמים, יודע אני שאתה עתיד להוציא את בניך ממצרים, שמא על יד אחר אתה עתיד להוציאם ואני לא זכיתי שיצאו על ידי.²¹

ששלחת אותי, אומר משה לקב"ה, כביכול כבר אינני שלוחך כלפי העם, אלא בה במידה, אם לא יותר, אני שליח העם כלפך. יותר משאני שליח ה', אני שליח הציבור. ראו גם שמות רבה פרשה ב' סימן ו' בסיפור הסנה: "וירא ה' כי סר לראות - אמר ר' יצחק: מהו כי סר לראות? אמר הקב"ה: סר וזעף הוא לראות בצערם של ישראל במצרים. לפיכך ראוי הוא להיות רועה עליהם". ראו בדברינו [אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה](#), בפרשה זו.

¹⁴ "מידת הדין" כאן אולי איננה במובן הרגיל של עונש על מעשה רע, אלא מידת השורה הנכונה, מידת המסקנה ההכרחית והיחידה ממעשה מנהיג שמזדהה עם עמו, עם הציבור שהוא נשלח אליו כדי שיהיה שליחו, עד כדי עימות כביכול עם ריבונו של עולם, מי ששלח אותו לכתחילה. כך נראה שעולה גם מהמדרש הסמוך. ומצלו השפה מחבר את "הדין" עם השם "א-דוני" שמושה משתמש בו כאן (ראו הערה 1 לעיל). האדון הוא הדון הוא הדין את העולם.

¹⁵ חבר הוא מי שמקפיד ומדקדק במצוות כמו דיני טומאה וטהרה ומצוות התלויות בארץ. "חבר אינו הולך לבית הקברות ואינו מגדל בהמה דקה ואינו נותן תרומה ומעשר לכהן עם הארץ ואינו עושה טהרות אצל עם הארץ ואוכל חולין בטהרה" (אבות דר' נתן נוסח א' פרק מא'). "חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו" וגם "חבר אינו צריך התראה". ולעניינו כאן הכוונה לתלמיד חכם שיושב ועוסק בתורה ואינו נושא באחריות ציבורית. ובתלמוד מופיע גם הרבה התואר "תלמיד חבר".

¹⁶ גלימה מיוחדת (טוגה) המסמלת בעל משרה. ראו מילון אבן שושן. וכאן הוא כנראה המקור. ובמקרא: "שמלה לכה קצין תהיה לנר" (ישעיה ג ו).

¹⁷ בָּיָא הוא עוול או דבר רע. מעביר בִּיא על חברו פירושו עושה עוול לחברו. ראו זעקת שבי ציון בימי בית שני נגד יצר הרע שבגינו נחרב בית ראשון, גמרא יומא סט ע"ב: "ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול מאי אמור? - אמר רב ואיתימא רבי יוחנן: בִּיָּא, בִּיָּא! היינו האי דאחרביה למקדשא, וקליה להיכליה, וקטלינהו לכולהו צדיקי, ואגלינהו לישראל מארעהון, ועדיין מרקד בינך? וכך גם דברי יהודה ליוסף עפ"י מדרש בראשית רבה צג ו: "בי אדוני, בִּיָּא את מעביר עלינו אדוני", ובשמות רבה מג ח בחטא העגל במשל העבד שסרח: "התחיל העבד צווח בִּיָּא מעביר עלי".

¹⁸ מדרש זה מציג בצורה חדה וברורה את העימות של המנהיג עם הקב"ה. אין כאן פשרות ואין דרך ביניים: או נצחת או נצחת. "אני ואתה עומדים בזירה". משה לא רצה מתחילה להיכנס לזירה. לא בכדי הוא מהסס כל כך לקבל על עצמו את השליחות. גם אם לא קרא את המדרש הזה, הוא יודע היטב מה צפוי למנהיג. אולי משנות גידולו בבית פרעה משם ברח ונס על נפשו. ועכשיו לחזור לגוב האריות הכפול: גם של בני ישראל שיש בהם הרבה דתן ואבירים וגם של פרעה ועוצמת מצרים שהוא מכיר היטב? לא, תודה, אומר משה. שימו לב למילה "זירה" שהדרשן לקח מן הסתם מתרבות רומי שהכיר. אבל משעה שלקח על עצמו את השליחות, משעה שנכנס לזירה, הוא עומד ומטיח דברים כלפי שמיא ואינו מהסס. שהרי אך ורק בשביל עם ישראל הוא עושה זאת. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [אני ואתה עומדים בזירה](#) בפרשת יתרו. ומעניין מאד מיקומו של מדרש זה, בפרשת יתרו דווקא.

¹⁹ מתחילת דרכו של משה לסוף דרכו כמנהיג וניסיונו הנואש לחזור להיות אדם מן השורה ולהיכנס לארץ ישראל כ"אדם פרטי". דרשת ר' עקיבא כאן אינה סותרת, אולי אפילו משלימה, את דרשתו במדרש שמות רבה ה לעיל. ודאי שדבריו של משה היו קשים, אבל "בשביל ישראל הוא אומר", "לעם הזה שהוא בדור". העונש של אי כניסה לארץ ישראל איננו "מדת הדין" במובן הרגיל, אלא, כפי שכבר אמרנו, "דין" בלתי נמנע הנובע מעצם ההזדהות של המנהיג עם דורו. ראו במדבר רבה יט ג: "אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש לכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. בקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: עכשיו יאמרו הבריות שאתה השבית הצאן! אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר?" הזדהות מנהיג עם דורו עד הסוף.

²⁰ נראה לקרוא משפט זה כך: לא מי שגואל גם מציל? ומי שמציל לא יהיה גם זה שיגאל? הגאולה וההצלה הולכים ביחד, ההצלה היא שלב ראשון בגאולה, טוען משה.

²¹ ר' אליעזר (אלעזר?) המודעי משלים את ר' עקיבא וחוזר למוטיב הסבל שלעיל, אך בה בעת הוא מוביל אותו הלאה דרך האבחנה המשלימה בין גאולה להצלה. משה רוצה להיות לא רק המציל מהסבל, אלא גם הגואל, והמוציא את העם מעבדות לחירות משעבוד מצרים לחיים פסיים ורוחניים חדשים. להיות לעם. משה חושש שהוא יהיה רק המציל ולא הגואל. מרגע שלקח על עצמו את השליחות, הוא רוצה ללכת איתה עד הסוף. לזכות להוציא את בני ישראל להיות לעם, לא רק להקל מעליהם את הסבל.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד שנו – מי משכן את ישראל ומי פדה אותם

אברהם ומשה למה הם דומים? למטרונה אחת שהיו לה שני בנים, אחד מהם נטל כלי קוזמריאה²² והלך ומשכן לאחר, ואחד מהם הלך ופדה אותן. איזה מהם חביב, לא זה שפדאם? כך אברהם אבינו, בשביל דבר אחד משכן והשכן את ישראל במצרים, שנאמר: ויאמר לאברהם ידוע תדע וגו'. אבל משה הלך ופדאם.²³

שמות רבה ג ו – דיה לצרה בשעתה, גאולה והצלה כעת

"ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה" (שמות ג יד). ... ר' יצחק אומר: א"ל הקב"ה למשה: אמור להם: אני שהייתי, ואני הוא עכשיו, ואני הוא לעתיד לבוא, לכך כתיב: "אהיה" שלוש פעמים. דבר אחר: "אהיה" אשר אהיה" - רבי יעקב ב"ר אבינא בשם רבי הונא מציפורין אמר: אמר הקב"ה למשה: אמור להם: בשעבוד זה אהיה עמם, ובשעבוד אחר הם הולכים ואהיה עמם. אמר לפניו: וכך אומר אני להם? דיה לצרה בשעתה! אמר לו: לאו, "כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם" - לך אני מודיע להם איני מודיע.²⁴

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו מסכת סנהדרין דף קיא עמוד א, מדרש שנראה כמסכם את הכל ביחד: "תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנאמר: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. אמר לו הקב"ה: חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם: קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, בקש מקום לקבור את שרה - ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, בקשו עבדי מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר: ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים - ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב: הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה, ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה - ולא הרהר אחר מדותי. ולא אמרו לי מה שמך. ואתה אמרת לי מה שמך בתחילה, ועכשיו אתה אומר לי: והצל לא הצלת את עמך. עתה תראה אשר אעשה לפרעה - במלחמת פרעה אתה רואה, ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים".

"למה זה שלחתי" - אומר משה לקב"ה: רק להציל או גם לגאול? וגם הצלה זו אינני רואה בינתיים. אבחנה זו מחדדת את המשמעות של ארבע לשונות הגאולה לשתי קבוצות שונות אך צמודות: והוצאתי-והצלתי מול וגאלתי-ולקחתי (ואולי גם את סדר ליל הפסח). ראו גם אבן עזרא ורמב"ן כאן "ואין הצלה רק יציאתם מן הגלות".

²² תכשיט נאה.

²³ דרשה זו מחזקת את טיעוניו של משה כלפי שמיא, אם כזעקה קורעת "והצל לא הצלת את עמך", אם כהצטדקות כנועה: "יודע אני שאתה עתיד להוציא את בניך ... ואני לא זכיתי", ואם כקובלנה עניינית: נשלחתי לתקן את אשר פגם אברהם, לפדות את המשכון היינו את החוב - למה יהיו פדיון זה ופדות זו כרוכים בסבל נוסף?! ראו אזכור דרשה זו גם בדברינו [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא. ואגב חידודי לשון משכון, אברהם השכן ומשכן את צאצאיו למצרים במצרים ומשה פדאם וגאלם ממצרים ובנה את המשכן שהוא בבחינה משכון אם יחטאו שוב (ראו שמות רבה נא ב בדברינו [שני משכנות](#) בפרשת פקודי).

²⁴ ובגמרא ברכות ט ע"ב: "אהיה אשר אהיה. אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור להם לישראל: אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכותי. אמר לפניו: רבונו של עולם! דיה לצרה בשעתה. אמר לו הקב"ה: לך אמור להם אהיה שלחני אליכם". אחרי הסערה הגדולה של סוף פרשתנו, חזרנו אל ראשיתה - אל ההתגלות בסנה. משה מבקש לדעת את שמו של הקב"ה: "ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם?" והקב"ה מגלה למשה את המשמעות ההיסטורית הרחבה של "אהיה אשר אהיה", מה שמזכיר את המדרשים על: "עמו אנכי בצרה" ו"בכל צרתם לו צר" (ראו דברינו [צערם של ישראל](#) ביום הזכרון לחללי מערכות ישראל). אבל משה אומר: תודה רבש"ע, אך אין זה הזמן לבשורות רחבות אופקים, דיה לצרה בשעתה. אני מבקש גאולה והצלה כעת ולא בשורה שגם ב"שעבוד אחר הם הולכים ואני עמם". והקב"ה מודה לדבריו ואומר: אמור להם רק את "אהיה". האמירה הרחבה "אהיה אשר אהיה" נאמרה רק לך משה. "לך אני מודיע, להם איני מודיע" (בשלב זה). אם כך, אזי הזעקה "והצל לא הצלת את עמך", קשה ככל שתהיה, איננה אלא חזרה לאמירה הרכה יותר: "דיה לצרה בשעתה" של משה בסנה. הבטחת לי "אהיה" כאן ועכשיו ולא "אהיה אשר אהיה", אומר משה לקב"ה. ועל נושא אהיה אשר אהיה יש להרחיב בפעם אחרת (איתנו בכתובים).